

Panorama històric de la política cultural a Catalunya

Published by [Gemma Sendra i Planas](#) [1] on 20/11/2015 - 11:58 | Last modification: 12/06/2026 - 11:40

INTERACCIÓ 15

En els darrers anys de dictadura un aire de revolta impregnava cada racó, cada poble i cada barri. Per tot es multiplicaven els espais de debat, la creació d'associacions, es recuperaven les festes i tradicions, i les propostes artístiques es convertien en expressió de nous aires d'obertura: Els Joglars, Dagoll Dagom, Els Comediants, les trobades de Canet o els concerts dels diferents cantautors feien més creïble la proximitat del canvi. Alhora, un moviment associatiu popular i polític s'estenia per tot el país.

Amb l'arribada de la democràcia i la definició del nou mapa territorial i competencial, Catalunya va recuperar les seves institucions i amb elles, la plena capacitat de governar-se en l'àmbit de la cultura. Gran part del teixit associatiu va passar a liderar projectes polítics a tot el territori. És un moment en que tot està per fer i tot és possible: hi ha un país per construir, i per tant, la necessitat de definir les polítiques i projectes a desenvolupar i el model de governança del futur sistema cultural.

Comença una primera **etapa** que podríem anomenar d'**Etapa Fundacional**. És el moment (Max Cahner-Rigol-Ferrer) en que es posen els primers pilars de la construcció d'una arquitectura institucional que durarà prop de 30 anys: es crea l'estructura administrativa i de gestió; es desenvolupen els pilars del marc legislatiu (Llei de Biblioteques (1981), la Llei de Normalització lingüística (1983), la Llei d'Arxius (1985), la Llei de Museus (1990), la Llei de la Cultura Popular i l'Associacionisme, la Llei del sistema bibliotecari català i la Llei del patrimoni Cultural (1993). També en aquest moment es recuperen els Premis Nacionals de Cultura (1982) i es defineixen les primeres línies d'ajut i de serveis, especialment les dedicades a la recuperació i creació de les institucions de suport a la llengua i literatura catalana: la recuperació de la Institució de les Lletres Catalanes, el suport a l'Associació d'escriptors en llengua Catalana i la política de suport genèric al Llibre en català -molt discutida posteriorment- .

No s'aconsegueix però fer un projecte compartit, que impliqui al conjunt del territori i del sector. Joan Rigol intenta reconduir aquesta situació i crear un marc de consens: impulsa el Pacte Cultural i constitueix un Consell Assessor integrat per una representació diversa d'agents del sector. Però davant la dificultat de crear acords i establir pactes de consens, 18 mesos més tard, el Consell Assessor es dissol i Rigol dimiteix. El període de Rigol és una excepció en una etapa marcada per les crítiques a la manca d'obertura i a una política poc participativa i dirigista.

Aquesta dificultat de desenvolupar un projecte compartit, de llarg recorregut, equilibrat en el territori, col·laboratiu en l'àmbit institucional, transversal, obert, equitatiu, participatiu...ha estat la pedra de toc de les polítiques culturals que s'ha anat arrossegant tots aquests anys. Massa sovint s'ha bescanviat l'energia ciutadana en dependència clientelar i el desig d'obertura s'ha sotmès a un control ideològic i amb una mirada a curt plaç.

A principis del anys 90, coincidint amb el moment Olímpic, comença una **Etapa de Creixement i expansió**. És un període marcat per l'esforç de crear les infraestructures nacionals i la voluntat de reforçar el caràcter de capitalitat

de Barcelona. Les inauguracions se succeeixen: L'Orquestra Municipal de Barcelona s'integra al Consorci i es converteix en la Orquestra Nacional de Catalunya al 1994; aquest mateix any l'Ajuntament de Barcelona i la Diputació inauguren el CCCB; un any més tard (1995), s'inaugura el Macba i la primera fase del MNAC; el 1997 el Teatre Nacional; i finalment la inauguració de l'Auditori l'any 1999 que es convertirà en la seu permanent de l'Orquestra, el mateix any en que s'inaugura el nou Teatre del Liceu, devastat per un incendi cinc anys abans.

Paral·lelament, es consoliden iniciatives locals nascudes a la dècada anterior com ara la Fira de Tàrraga o després la Fira de Música de Vic, alhora que la iniciativa privada irromp per quedar-se, de la mà de Daniel Martínez, Joan Lluís Bozzo i Salvador Sunyer, amb projectes com Focus (teatre Condal, Teatre Tívoli, Teatre Principal, Teatre Juventut, teatre Romea...) Annexa i 3x3 al Teatre Victòria, Bitó produccions que partint de Temporada Alta a Girona, acaba programant al teatre de Lloret, Blanes i Salt.

És una època d'entesa, de pactes i equilibris institucionals que es plasmen en la creació de figures jurídiques de gestió (Consortis i Fundacions) i en compromisos compartits que es plasmen en els seus Estatuts i que assegurin la viabilitat de la construcció, i sobretot, del manteniment d'aquestes infraestructures. La visió internacional i ambiciosa del llavors Alcalde Pasqual Maragall i Ferran Mascarell com a Regidor de Cultura, així com dels Consellers Joan Guitart i Joan Mª Pujals, amb la tenaç gestió d'Aurora Sanz com a Secretaria General del Departament de Cultura, va ser fonamental per tirar endavant aquests projectes.

Aquesta ambició però hauria hagut d'implicar un salt qualitatiu en els pressupostos de cultura, en la decisió de convertir la cultura en un eix estratègic i un pilar dins de les prioritats del govern. Era el moment de fer una aposta per la creació, per l'excel·lència, per la internacionalització de la cultura produïda aquí, i per l'obertura vers les expressions artístiques internacionals. Era també el moment de fer una política valenta de formació de públics, impulsar i acordar programes amb el món educatiu, establir acords amb de difusió i amb els mitjans públics de comunicació... Això no va passar, els pressupostos varen mantenir-se dins d'una certa estabilitat, pressionats encara més pel pes que representaven el retorn dels crèdits concedits per la inversió en la construcció dels equipaments. Amb tot, l'equip de directors que dirigia en aquest moment els centres nacionals: Josep Ramoneda, Manolo Borja-Vilell, Joan Matabosch, Joan Olle, Àlex Rigola... van aconseguir incidir i influir en l'escena internacional.

En l'àmbit local destacava en aquest moment el paper de la Diputació de Barcelona: desenvolupant projectes i programes de formació de regidors, creació de xarxes de programació, espais de documentació, inversió en xarxes d'equipaments (biblioteques, centres cívics, però també museus i arxius...) planificats amb voluntat d'impactar amb criteris d'equitat i accés en el conjunt del territori. Eduard Delgado com a director del Cerc (Centre d'Estudis i Recursos Culturals de la Diputació de Barcelona) va convertir la política cultural de la regió de Barcelona en un model i un referent per la resta de l'Estat.

Amb el tombant de segle s'inicia una **Etapa Enfocada al Mercat** (Vilajoana). La creació de l'Institut Català d'Indústries Culturals (ICIC) i de l'Institut Ramon Llull són sens dubte els instruments més destacats d'aquesta època. Tanmateix, cap dels dos projectes són concebuts amb l'ambició que l'entorn reclama. L'àmbit d'actuació de l'ICIC es circumscriu al sector del cinema i l'audiovisual, deixant de banda a tot un teixit empresarial creixent que necessita emancipar-se, trobar instruments financers adequats i una política capaç d'acompanyar los en les seves possibilitats de creixement. Catalunya compta amb un sector editorial potent, amb una àmplia representació de galeries d'art, llibreries i productores teatrals professionals en plena expansió.

La creació de l'Institut Ramon Llull, tret de les expectatives inicials, segueix el mateix procés. Dissenyat més com un instrument polític al servei de la difusió de la llengua catalana que no pas com una palanca per la internacionalització, les incoherències es posen ben aviat de manifest. D'una banda, la incorporació al Consorci d'altres Comunitats Autònomes amb les que es comparteix l'objectiu de difusió de la llengua, obliga a uns equilibris i pactes en la representació i a una equitat en l'aportació econòmica que li treu a la institució tota la llibertat per definir, actuar i impulsar el projecte com correspondria. La internacionalització és un repte clau per la cultura del nostre país, però aquest no és compartit amb igual intensitat ni mesura per totes les comunitats que hi participen. La institució es veu per tant ofegada -una vegada més-, relegada als pactes i les voluntats desiguals i a la desconfiança política que roman entre les diferents comunitats de signes polítics i objectius estratègics ben diferents.

Ens endinsem en la Unió Europea i ens capbussem en els inicis de la globalització, amb uns instruments antics i amb una sensació d'esgotament en el conjunt del sector.

Al desembre del 2003, les esquerres del país entren per primer cop al govern de la Generalitat. Les expectatives són immenses. En els equilibris per la distribució de Conselleries s'ofereix la cartera de Cultura a Caterina Mieras, una persona aliena al sector que decideix rodejar-se d'un equip plural i bàsicament gestor: Berta Sureda, Xavier Marcé, Xavier Folch, Xavier Albertí, Emili Manzano, Jaume Subirats, i jo mateixa, que vaig assumir el càrrec de Secretaria General del Departament. Vàrem entrar en una situació complexa, d'expectativa de canvi, d'ambició i exigència acumulada, en un govern marcat per l'agenda de la negociació d'un nou Estatut d'Autonomia (2004-2006) que va centrar tota la atenció i tota la tensió.

És una **Etapla de Racionalitat**, en que es proposa crear nous instruments per les indústries i desenvolupar una política de suport per als creadors. Una etapa curta i intensa –de 34 mesos– marcada per les següents línies força:

- donar centralitat a les polítiques culturals: amb la voluntat de doblar el pressupost fins arribar al 2% del pressupost del govern (s'arriba al 1,7% a finals del 2006)

- Fer una política més participativa i independent: proposant la creació del Consell de les Arts, com un instrument amb la responsabilitat d'acompanyar i desenvolupar polítiques de suport als creadors. Un espai també on estar amatent, des de una mirada independent, als canvis que afecten al sector cultural: els canvis de la interculturalitat, la preservació de la identitat en un procés creixent de globalització, l'impacte de les noves tecnologies i els nous sistemes de difusió. El CONCA neix amb dificultat, la independència és difícil d'assolir en un entorn fins ara controlat per el debat entre les faccions polítiques i un sector àvid de ser protagonista de les polítiques culturals. Tot i així, s'acaba aprovant al Parlament i el primer Conca neix l'any 2007 i es configura finalment per desplegar –no exempt de batalles internes i amb el sector– les polítiques i ajuts dirigits a la nova creació.

Paral·lelament, es conceben en aquesta època els centres de creació en el territori. Es pacten els contractes programa i una línia de subvencions plurianuals per donar més estabilitat a les companyies i grups en procés de consolidació. I es prepara un primer esborrany del que s'hauria de desenvolupar com l'Estatut de l'artista.

- Enfortir el conjunt del teixit empresarial : reestructurant i ampliant l'ICIC, incorporant-hi tot el teixit empresarial, de les galeries d'art a les editorials, de les llibreries a les productores teatrals, incrementant els crèdits reintegrables, dibuixant nous instruments financers, oferint ajuts a la modernització empresarial, a la digitalització. Si algun problema té aquesta iniciativa és la gestió del canvi, passar a un sistema de finançament co-responsable no és fàcil per uns actors acostumats a subvencions a fons perdut i per un sector que no disposa d'un marc jurídic, contractual, fiscal i laboral per dur a terme la seva activitat, i que fa que la forma jurídica d'empresa o societat sigui utilitzada inclús per aquells projectes que mai han estat plantejats en termes de rendibilitat.

- Donar un nou impuls a la internacionalització: guanyant autonomia política i multiplicant per deu el pressupost del IRLL. Els resultats en aquest cas són immediats, es despleguen línies d'ajut complementaries per la traducció, la presència a fires internacionals i a festivals, la Cultura catalana és la cultura convidada a la Fira de Frankfurt i la de Guadalajara.

- S'inicia una política de recuperació de la memòria: el retorn dels Papers de Salamanca, el Pacte per les obres de la Franja, l'impuls i l'acord pel Museu de la Immigració de Sant Adrià i la recuperació dels itineraris de la memòria a tot el territori.

- I finalment, es proposa racionalitzar el mapa cultural local: amb l'elaboració d'un pla d'inversions i la creació de xarxes de difusió i creació. A Barcelona es negocia amb el Ministeri l'acord de capitalitat; s'acaben inversions que havien quedat pendents o postergades durant temps: es tanquen els centres de difusió propis (l'Espai de Música i Dansa) per fer una aposta clara per una autonomia de programació i l'excel·lència i es posa en funcionament –conjuntament amb l'Ajuntament de Barcelona– el Centre coreogràfic del Mercat de les Flors (2006); s'acaba la inversió de les sales de cambra de l'Auditori (2005), a les quals es traspassa la responsabilitat de la programació de música contemporània i local; s'inaugura la última fase del MNAC (2004-05); es fa el projecte per la nova Filmoteca (2005); i s'acaben les obres del Teatre Lliure de Montjuïc.

Es descentralitza el territori creatiu : el Pla de Centres d'Art, i s'elabora el Pla d'Infraestructures culturals territorials bàsiques, amb l'aprovació d'el Pla d'inversió en Ateneus i la Oficina de difusió i d'espectacles.

Finalment, destacar la inclusió en l'àmbit de cultura del nou Estatut del 2006 del concepte de "drets culturals". L'Estatut és impugnat pel TSJ, hi ha eleccions anticipades, canvi d'equip. I aquest punt queda com un apunt testimonial sense desenvolupar.

El segon mandat del tripartit aporta un canvi important en el mapa cultural: la incorporació dels mitjans de comunicació dins de l'àmbit de competències de cultura, amb el que s'aconsegueix una reclamació històrica del sector, que permet pensar en la potencialitat dels mitjans com un instrument per apropar la cultura al conjunt de la població, eixamplar el mercat dels productes catalans i ser prescriptor de consum cultural.

D'altra banda, es produeix un retorn a una política cultural que es vertebrava essencialment en base a la llengua. Això xoca amb els principis més inclusius i més globals defensats per l'equip anterior, que entén que el concepte de cultura catalana comprèn tota la producció cultural feta a Catalunya, més enllà de la feta específicament en català. El que obliga a desenvolupar instruments de protecció a l'excepcionalitat d'una llengua i cultura que és de per si minoritària. El debat entorn aquest tema reclama d'una reflexió i un consens ampli donat que d'alguna manera es troba al centre de la definició de l'objecte de les polítiques culturals.

Finalment, aquesta etapa destaca també per aportar una mirada global i equitativa del territori. L'exemple més clar d'aquesta política és el Pla d'equipaments Culturals de Catalunya, que ha tingut continuïtat amb el Sistema Públic d'Equipaments Escènics i Musicals (SPEEM), que permet desplegar polítiques a partir d'una xarxa integrada de teatres i auditoris a tot el territori

A partir del 2010 un canvi de govern situa a Ferran Mascarell com a Conseller de Cultura en un govern de CiU. S'inicia un mandat complex, una **etapa** marcada per la crisi econòmica, les retallades de fins a més del 30% del pressupost de cultura del govern català i una reducció d'un 70% les inversions en cultura de l'Estat a Catalunya. Aquesta situació s'agreuja amb les decisions fiscals i legislatives estatals com l'increment de l'IVA del 13 al 21% o la paralització de la Llei del Mecenatge, que deixen al sector en una situació de feblesa.

S'intenta compensar la dificultat que comporta governar amb pocs recursos, avançant en el disseny de polítiques de futur tot i que amb pocs resultats visibles: l'elaboració d'un Pla estratègic que no s'arriba a presentar, o l'impuls d'un nou Pacte Cultural que no s'arriba a signar. Es retallen els recursos i les funcions del CONCA, deixant-lo com un òrgan consultor, però sense dotar-lo de l'estructura que li permeti convertir-se en un espai independent d'observatori, tasca que és alhora executada pel propi gabinet tècnic del departament.

Segurament, les modificacions de la Llei de Cinema, l'acord – en el sí del Parlament- de la taxa que grava a les operadores de telecomunicacions d'una banda, i l'elaboració, en coordinació amb tot el sector dels plans integrals de Dansa, Circ, i Arts Visuals, o la creació de línies de suport a la programació municipal són les algunes de les actuacions més reeixides d'aquest mandat.

Després de 35 anys de polítiques culturals podem dir que hi ha mals endèmics que han marcat el disseny i l'evolució de les polítiques culturals a través del temps. Hem avançat a batzegades, per capes sobreposades i amb actuacions parcials i poc sòlides. En conjunt hem patit la manca d'una visió global i compartida, que permeti consolidar, prioritzar i marcar els eixos de cap on volem arribar com a país i com a col·lectiu.

Les continuïtat de les polítiques ha estat irregular, poc constants i poc equitatives en el territori. El ciutadà ha estat sovint absent de les polítiques i els debats, i el seu paper com a receptor de la creació està per definir. S'ha actuat sovint amb una manca de coordinació institucional, i s'ha descuidat la consolidació dels instruments/institucions/projectes que s'han anat creant, sense assegurar-los els recursos mínims i necessaris per al seu desenvolupament.

Ara més que mai, ens caldria tenir una visió oberta, global i de futur: la irrupció del món digital, la dificultat de tenir presència i competitivitat en l'àmbit global, l'evolució vers una societat més complexa, diversa, amb desigualtats culturals evidents, ens obliguen a repensar les polítiques culturals de dalt a baix.

En aquests moments és especialment important aconseguir una major priorització dels objectius i una més gran coordinació institucionals. La cultura necessita generar acords i desenvolupar una estratègia compartida, que li permeti actuar amb ambició, amb una mirada a mig i llarg terme i amb una visió integral.

Per començar per ampliar el propi concepte de cultura, obrint-lo a les àrees de la ciència i el pensament, cercant una implicació molt més àmplia amb el món acadèmic i universitari, així com en l'educatiu i en el de la comunicació, especialment en la televisió pública. Però també, en l'espai turístic, econòmic i d'innovació.

D'altre banda, aprofundir en la definició de quins “drets culturals” hem de garantir, permetria millor orientar i

planificar el paper de la institució pública, pactar diferents nivells de complementarietat públic -privat, o institució-institució, redistribuir amb major equitat la presència cultural territorial, establir uns criteris més clars de compensació pública, i redefinir i, segurament, entendre la incidència de les noves tecnologies d'una altra manera.

L'espai digital és una gran oportunitat per avançar vers una major democratització i accés universal a la cultura. Però la Revolució Cultural que aquest pot representar no s'ha abordat encara amb tota la seva profunditat: com un nou espai a explorar, un nou territori en sí mateix en el que cal actuar, ajudar, incentivar i reglamentar. Ja no ens serveixen les mateixes regles de joc i hem de crear les condicions perquè el resultat d'aquest canvi es tradueixi amb més democràcia cultural, més oportunitats i més equitat.

Finalment, un replantejament de les polítiques culturals no es pot fer avui fora de l'espai europeu i sense tenir present el rol estratègic que Catalunya pot i vol fer en aquest àmbit. L'estratègia d'internacionalització avui passa per integrar dinàmiques i creadors europeus en tota la cadena de valor cultural i reforçar aquelles àrees en les que el nostre país pot ser referent.

(n. de l'e., 2026)

Aquest text proporciona el marc històric necessari per entendre els debats plantejats a Interacció 15. Reconstitueix les diferents etapes de la política cultural catalana i les lògiques que han orientat la intervenció pública en cultura.

El seu interès actual és doble. D'una banda, ajuda a comprendre que moltes institucions, equipaments i pràctiques professionals actuals són resultat d'acumulacions històriques. De l'altra, recorda que les polítiques culturals no són només una qüestió de recursos o programacions, sinó també de visions sobre la societat, la ciutadania i el paper de la cultura en la vida col·lectiva.

Categories: Interacció 2015

Categories: Interacció: jornades

Categories: Activitats Interacció

Tags: polítiques culturals

Tags: governança cultural

Tags: recerca cultural

Tags: estudis socials de la cultura

Tags: pensament cultural

- [2]

Source URL: <https://interaccio.diba.cat/en/blogs/2015/panorama-historic-politica-cultural-catalunya>

Links:

[1] <https://interaccio.diba.cat/en/members/sendrapg>

[2] <https://interaccio.diba.cat/node/6280>